

Nase žitni proljeće je kratko, znojno ljeto za njime sljedeće, smutna jesen i ledena zima...
P. K. Njegoš

Veo zaborava i nerazumevanja, nepravilnih napada i površnih ocena poasko se skida sa najboljih godina moderne arhitekture Sovjetskog Saveza, sa možda najčudnijih i najpoetičnijih uzleta arhitekture našeg vremena uopšte. Povezuju nepozivne stvaralačke sile Melnikova, Lisickog, Tatjuna, trojice braće Vesninih, Miljutina, Golosova, Silčenko, Ljadovskog, Urošova, Leonidova i stotine drugih neurnara izraslih iz ugrava što ih je Budonijevska crvena konjica ostavila iza sebe, goneći čete intervencionista i predaajući vlast sovjetima, pojašavajući ih, a fabrike i kuće, kao deo tog novog sveta, radničkoj klasi.

Sa svih strana ozbiljni poznavaoi moderne arhitekture i njene evolucije donose nove potvrde da je konstruktivizam nedeljivi i izuzetno značajni deo modernog funkcionalizma i po mnogo čemu možda njegov naj-svežiji i najdalekovidiji tok.

Najpre, sovjetska arhitektura između 1917. i 1932. pre nego što je konstruktivizam proteran administrativnim dekretima, bila je do svog poslednjeg krova angažovana u taj previrujući, gusti i pokrenuti društveni vir. Život, ljudske potrebe i sudbine, socijalni zahtevi i zadaci, bili su primarni smisao arhitekture oktobra, izvan svakog ideala arhitekture "lepe umetnosti", namenjene manjini i jedinama.

Taj ljudski, humanistički dah nije bio pojedinačni, lični ideal arhitekata, nego uslov za njihove vizionarske ideje novih kuća. Nikada i nigde, u tim prvim godinama prodora moderne arhitekture, nije tako sveopšte i tako nedvosmisleno pokazano da arhitektura ne može opstati izvan pokrenutog ljudskog napora i da je ona "sinteza dijalektičko jedinstvo ekonomskih, tehničkih, ideoloških i plastičnih elemenata".

Arhitekti su bili "autentični proleterni umetnici". Arhitektura je morala, kao i svako stvaralaštvo, odgovarati na bilo koji zadatak koji postavlja savremenost", kako je govorio Majakovski. Kao odgovor zajednice stigao je jedinstveni i nikad više ponovljeni interes seljaka i radnika za arhitekturu, urbanizam, gradjenje i oblikovanje sredine u kojoj se postoji.

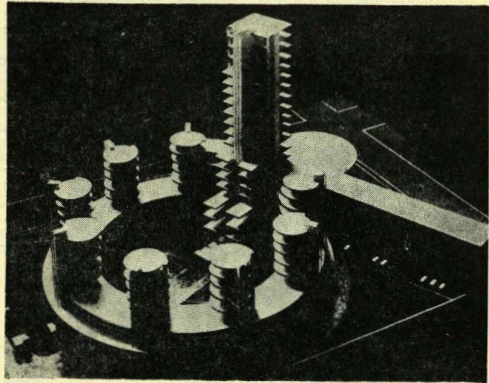
"Arhitektura je predmet nacionalnog interesa. O njenim problemima uzima reč kako radnik, tako najviši rukovodilac" — veli Vitorio de Feo. A na izložbu konkursnih radova za teatar u Harkovu 1931. godine došlo je 85.000 (!) ljudi... U specijalnim vozovima se polazilo iz Moskve i Lenjingrada i ne verujem da je ikad više tako pokazana ljubav za kuće na konkursnim crtežima.

U tim se okvirima arhitekt nije mogao dičiti da je usamljeni, neshvaćeni i otuđeni "kreator", nesuprot konzervativnosti naručilaca i njihovih "očiju koje ne vide", kako je pisao Le Corbusier. On isto tako nije bio odabran pojedinac, nego samo član velike porodice neimara, članog jednog fronta graditelja novih odnosa.

Arhitekt nije majstor — dekorater, kako ga je kasnije shvatao zvanična ideologija lepote. Arhitekt je čovek koji pronalazi, otkriva odgovarajuće i čiste forme za sve one bezmerne milijarde ljudskih postojanja koje se odvijaju u prostoru oko

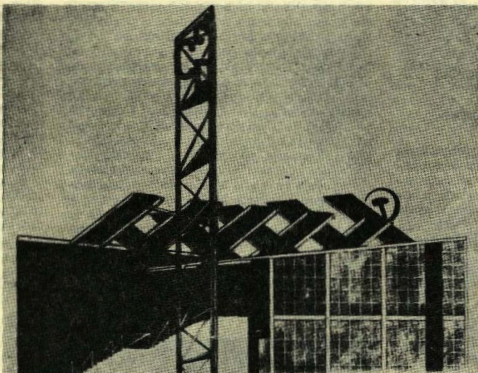

Braća Vesnin: Projekt palate rada u Moskvi (1923)

A. Silčenko: Projekt poslovnih prostorija centralne direkcije industrije

RANKO RADOVIĆ snovi i java arhitekture oktobra

Melnikov: Sovjetski paviljon na pariskoj izložbi 1928 — Grand prix

nas, u njemu samom. Sve da je samo i to pokazala — arhitektura SSSR dala je suštinski doprinos.

Ali — iz takvog suštinskog opredeljenja konstruktivizam je morao doneti i mnogi drugi plod. Boreći se protiv umetničkog arhitekturnog "parole su bile "dole umetnost — živele tehnika" i "religija je laž, umetnost je laž" — radala se jedna autentična umetnost arhitekture. Njena lepota se naravno nije mogla meriti "vagom nežnosti i osećanja, metrom lepote", nego pre svega i jedino društvenom vrednošću, kao osvajanje prostora za ljudske potrebe. Oblik dolazi po sebi. On je implicitna činjenica života u unutrašnjosti arhitektonskog dela — kuće ili fabrike.

Nove tehničke mogućnosti, novi materijali su razumljivo jedini mogli odgovoriti takvim novim zadacima. "Umetnost konstruktivizma je harmonična kei industrijske kulture" — govorilo se u manifestima. Po rečima Lisickog za braću Vesnin — Leonida, Aleksandra i Viktora — karakteristično je da su učinili prvi korak "od razaranja — ka novim konstrukcijama". To je istina za sveukupnu arhitekturu SSSR između 1917. i 1932.

Novi materijali su čelik, beton i staklo. Oni su "proleterski" nasuprot "aristokratizmu" kamena.

Sovjetska arhitektura tog vremena sa razlogom je smatrana da ono što je bilo delo nadgraonje klasnih epoha ne može biti inspiracija "saputnicima proletarijata". Zakon promene ne važi samo za društvene procese — on mora biti i imperativ umetnosti. Arhitektura, koja se nepaja na izvorima života, više nego drugih.

Zato sam, mislim, sa pravom govorio o estetici konstruktivista kao o "estetski istine": konstrukcija je vidna — dakle istinita, istaknuta, naglašena. Čak su i eskalatori, zvučnici, natpisi, liftovske vertikale, antene, satovi i svi tehnički elementi integralno uključeni u oblikovni kodeks arhitekture. Oni nisu protivnici, "ružni", neopozivo ružni i nedostojni elementi kuće, nužno zlo. Ta poštena pouka danas je jedan od stubova stvaralačkog postupka najvećih arhitekata sveta — od Tangea do Mis van der Roa.

Vidne su unutrašnje funkcije objekta. Sva se sila zbivanja unutar kuće probija u prostor, pokreće spoljne mase. Ništa nije i ne sme biti sakriveno. Konstrukcija u tome kontekstu dobija posebno mesto. Umetnička vrednost samo je sinteza tehničkih karakteristika arhitekture i njene funkcionalne upotrebljivosti. Efikasnost arhitekture, u najširem i najpozitivnijem smislu te

reči, identična je njenom lepoti.

Konstruktivizam je vodio bitku za čistu, logičnu i jasnu organizaciju unutrašnjih prostora, za odricanje svakog "spomeničkog" uzdizanja spojašnjosti kucice nad njenom stvarnom funkcionalnom istinom, za raskidanje sa kopijama istorijskih stilova u svim vidovima. To daje predstavu o širini i dometu pokreta, koji se rodio zajedno sa modernom arhitekturom sveta, ali koji je od svih njenih pravaca bio isključiviji, društveniji, integralniji i dalekosežniji u spoznanju da je arhitektura deo sveta, a da svet i ljudi nisu smišljeni zbog arhitekture.

Ta isključivost u istraživanjima i radu doneli su arhitekturi i arhitektima ovog vremena i istinske pobede, ali i mnogi poraz. Najveći, pravi poraz revolucionarnih arhitekata Rusije i njihove revolucionarne arhitekture bio je u tome što su ih gradnja, nepravilno i neuko uklonili sa pozornice koju su jedino priznavali — pozornice života. Najveća, prava njihova pobeda, jeste u tome što se oni evro nenametljivo, česno i superiorno vraćaju među nas.

Njihova sadašnjost, koju su obožavali, podsmehnuli im se. Istorija, koju su prezirali, vratila im je život.

Ali ne zato što su postali arheološki vrednosti, nego zato što su svoje misli bacali unapred i daleko, ne misleći na premije i počasti, nego na jednu novu, promenljivu i blistavu sliku sveta.

Mora biti da čudno izgleda primedba časopisa Sovjetskaja arhitektura broj 15 iz 1963. godine u kojoj se o ovome vremenu sovjetske arhitekture govori kao o "najnom projektovanju", kojim se stremi "nejasno zamišljenoj budućnosti".

A istine su ove: Neke vizionarske ideje sovjetskih arhitekata onog vremena postale su danas osnovni motiv istraživanja na desetine najpoznatijih arhitekata Japana, Engleske, Italije. Forme su se promenile, ali je ostao duh, ideja, vizija arhitekture. Bolje reći — vizija budućih ljudskih moći, novih tehnika, dinamičnih kretanja u vremenu i prostoru, u čemu zasluze naravno pripadaju i njima samima.

Serafimov i Kravets su na objektu Državne direkcije za industriju iz 1929. ostvarili živ ritam vertikalnih objekata istih struktura ali različitog ritma i visine. Horizontalne pesačke veze između jakih vertikalna postale su danas izvanredna tema. Staklena fasada "Mostorga" braće Vesnin iz 1927. bolja je i kristalnija nego sve staklene fasade Beograda ili Moskve danas, a sam Lever Hausa i Sigrama, u Njujorku takode nema boljih. Četrdeset godina je međutim proteklo!

Projekt stadijona za Moskvu iz 1926. arhitekta Korševa anticipira smelost konstrukcija Nerjiva. U ateljeu Nikolskog raden je tridesetih godina plan velikog bazena za kupanje i plivanje. Na maketi je bazen pokriven potpuno prozračnom kupolom koja liči na ono što je danas slava Bakminstera Fullera i njegovih geodezičkih kupola. Pred velikim, moćnim paviljonom SAD u Montrealu sećamo se planova Nikolskog.

Ne mislim da se sjejni istraživač Fuller vratio nazad setivši se ideja iz Rusije. Ta je mogućnost daleko od mene. Ali verujem u snagu vizije velikog majstora konstruktivizma i tužno je da je nedostatak materijalnih mogućnosti omeo Nikolskog da se ponese sa realnošću građevine — kupole koju je zamislio. Nikolski je gledao u napred iz jednog sveta, koji je sav stremio budućnosti.

Ko mu to može zamisliti? Inženjer Šuhov je 1922. podigao, realizovao radio toranj u Moskvi u čeličnoj mreži, rasteru. Oto Fraj je u ove godine u Montrealu podigao paviljon za Nemačku na sličnom principu.

V. Otonjev: Projekt državnog pozorišta u Harkovu (1931)

Ispod razapete čelične mreže obešen je "šator" i dobijena je jedna izuzetna, fantastična kuća. Šuhov je, međutim, rešavao drugi problem, ali je logika i danas ostale moderna.

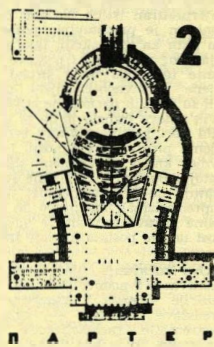
Naš paviljon u Montrealu u svojoj osnovnoj ideji isto je tako već odavno realizovan u epohi konstruktivizma. I to ne u jednoj prilici. Avangardne ideje grupe Arhigram 1965. u nekim osnovnim elementima isto su tako bile poznate pre trideset i više godina. Jedan stan, zamisljen kao jedinstvena školjkačelija koja se "uključuje" u unapred izgrađenu strukturu vertikalne i horizontalne objekte Lisickog i Martje Stam za rekonstrukciju Moskve. Komarova je u svoje sedište Kominterne, projekt naravno, unela nešto od budućeg muzeja Salomona Gugenheima u Njujorku koji je tako blistavo projektovao veliki Frank Lojd Rajt i sve tako dalje.

Nije nam želja da umanjimo fantastičnost i vrednost arhitekata, koji danas tako neumorno istražuju nove oblike arhitekture, ponekad li često u svojim predlozima donoseći dah revolucionarne arhitekture, dah konstruktivizma. Naprotiv... Pokazujući makar i te delčke veze i odjeke želimo da potkrepimo tvrdnje o snazi, o vitalnosti, o univerzalnosti sovjetske arhitekture između 1917. i 1932.

Što je previše toga ostalo na papiru, u vizijama, što je iz te ključale fabrike nemirnih umova futurista, kubofuturista, suprematista, nonobjektivista, produktivista, dezurbanista, konstruktivnih realista i kakvih sve ne vizionara, istraživača, poeta, fantaste i vernika arhitekture i stvaralaštva uopšte, izašlo previše skica i pre malo ostvarenja — pa i to je do sudbine arhitekture koja uvek ostaje u dimenzijama života. To joj naravno ne sme smetati da se vine ka prostornima snova.

Vladimir Vladimirovič Majakovski je bio ponosan što je "po prvi put jedna nova reč u umetnosti — KONSTRUKTIVIZAM — došla ne iz Francuske nego iz Rusije". A možda je još više razloga za ponos bilo u tome što je prešla svoje granice jeve, svoje nemanje materijalnih mogućnosti, svoje nedostatke tehnike i dizalca. Što je tako nepopravljivo nadahnuto brigom za sudbinu čoveka pomešala javu i snove, bacajući svoje svetlosti u neko novo, buduće doba.

Njegoseva "smutna jesen i ledena zima" za arhitekturu Rusije je prošla. Njene "žitni" ponovo je došlo blistavo "proljeće". Ja ne verujem da će ono više ikad napustiti u vizionarsku arhitekturu, taj vizionarski svet.

R A P I E T E P